Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра германської філології та перекладу

Вплив мов національних меншин на розвиток сучасної шведської мови, їхній статус та функціонування у сучасному соціокультурному просторі Швеції

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки 4-го курсу
освітньої програми
«Шведська філологія та переклад, англійська мова та третя германська мова»,
спеціальність – 035.044 «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – шведська»
Анни Олександрівни ЯЦУН
Науковий керівник:
ас.Марина ЗЕМЛЯНА

«Допущено до захисту»
Протокол засідання
кафедри германської філології та перекладу
протокол № 17 від «11» червня 2026 року
завідувач кафедри _____(підпис)
к.філол.н., доц.. Олександр СТАСЮК

КИЇВ
2026

ЗМІСТ

Анотація....4

Abstract.... 6

ВСТУП....7

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВИЙ ТА ІСТОРИЧНИЙ ФУНДАМЕНТ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ШВЕЦІЇ....12

1.1. Термінологічний апарат дослідження.... 12

1.2. Еволюція мовної політики: від шведизації до визнання мультикультуралізму....15

1.3. Законодавче регулювання: Закон про мову та Закон про національні меншини.... 16

1.4. Міжнародні зобов'язання: Імплементація Європейської хартії регіональних мов.... 18

1.5. Компаративний аналіз моделей мовної політики: досвід Швеції та сучасні виклики України....19

Висновки до першого розділу....22

РОЗДІЛ 2. ГЕНЕЗИС ТА СУЧАСНИЙ СТАН ОФІЦІЙНИХ МОВ МЕНШИН....24

2.1. Фінська мова та Меянкелі: спільне коріння, різні долі та транскордонне значення....24

2.2. Саамські мови: унікальність діалектного ландшафту та статус корінного народу....27

2.3. Ромська мова (Романі чіб): виклики стандартизації та збереження без територіальної прив'язки....30

2.4. Їдиш у Швеції: роль історичної спадщини та єврейської громади у збереженні мови....31

Висновки до другого розділу....33

РОЗДІЛ 3. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ міноритарних МОВ У КУЛЬТУРІ ТА МЕДІА.....35

3.1. Літературний канон та видавнича справа: стратегії підтримки та ревіталізації.....35

3.2. Медіа-ландшафт: діяльність мовника SVT/UR та роль радіо у підтримці мовної ідентичності.....37

3.3. Цифрова ревіталізація: мобільні застосунки, соцмережі та онлайн-платформи як інструмент виживання мов.....40

3.4. Освітній аспект: право на навчання рідною мовою та реальний стан справ у школах (проблема нестачі вчителів).....41

Висновки до третього розділу.....43

ВИСНОВКИ.....45

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....48

ДОДАТОК 1.....51

Лексичні запозичення з мов національних меншин у сучасній шведській мові.....51

Анотація

У роботі проведено аналіз соціолінгвістичної вітальності п’яти офіційних мов меншин Швеції — саамської, фінської, меянкелі, романі чіб та їдишу — у контексті їхнього впливу на сучасну державну шведську мову та загальнонаціональну ідентичність. Основна теза дослідження базується на розумінні мовного ландшафту країни як живої екосистеми, де історично маргіналізовані лінгвістичні коди сьогодні виступають важливим ресурсом для формування інклюзивного суспільства. Під час дослідження трансформації державної ідеології простежено перехід від політики «шведизації» минулих століть до сучасної парадигми «мовної екології». Ключовим етапом цього процесу стала ратифікація Європейської хартії, що дозволило закріпити статус міноритарних мов у законодавстві 2009 року та визнати їх престижним складником культурного капіталу країни. Особливу увагу приділено лінгвістичному аналізу взаємопроникнення мов. Наведено докази того, що шведська мова значно збагатилася завдяки багатовіковим контактам із меншинами. Зокрема, проаналізовано вплив романі чіб на формування міського сленгу (лексеми *tjej*, *haja*) та роль фінської мови у побутовому словнику (слово *pojke*). Також висвітлено значення саамського «арктичного коду» для опису природних явищ Півночі, що раніше залишалися поза межами германської лексичної системи. У розділах, присвячених соціокультурній ревіталізації, розглянуто роль літератури та кінематографа у подоланні «мовного сорому». На прикладах творчості Мікаеля Ніємі та Елін Анни Лабби показано трансформацію історичної травми в почуття гордості за рідне слово. Окремо висвітлено діяльність суспільних мовників SVT та цифрову ревіталізацію через платформи TikTok та Digisámi, які стають «цифровим прихистком» для носіїв в умовах їхньої географічної розпорошеності.

Водночас висвітлено проблему кадрового дефіциту в освіті, що залишається головним бар’єром для повноцінної реалізації мовних прав дітей. У висновках підкреслено, що успішна шведська модель визнання міноритарних кодів як

внутрішнього ресурсу збагачення держави є надзвичайно актуальною для України в сучасних умовах.

Ключові слова: лінгвістична дифузія, мовна ревіталізація, шведська ідентичність, саамський арктичний код, меянкелі, романі чіб, мовний капітал, цифрова лінгвістика, соціолінгвістичний престиж, мультикультуралізм.

Abstract

This study examines the sociolinguistic vitality of Sweden's five official minority languages—Sami, Finnish, Meänkieli, Romani Chib, and Yiddish—within the context of their influence on the contemporary Swedish language and national identity. The central thesis views the country's linguistic landscape not merely as a static legal construct, but as a living ecosystem where historically marginalized linguistic codes serve as vital resources for fostering an inclusive society. The research traces the transformation of state ideology, from the aggressive "Swedification" policies of previous centuries to the current "language ecology" paradigm. A pivotal stage in this process was the ratification of the European Charter for Regional or Minority Languages, which facilitated the formal recognition of these languages in the 2009 legislation and established them as prestigious components of Sweden's cultural capital. Particular attention is paid to the linguistic analysis of mutual influence, demonstrating how the Swedish language has been enriched through centuries of contact with these minorities. Specifically, the study analyzes the impact of Romani Chib on the formation of modern urban slang (lexemes such as *tjej* and *haja*) and the role of Finnish in everyday vocabulary (e.g., *pojke*). Furthermore, the significance of the Sami "Arctic code" is highlighted for its role in describing Northern natural phenomena that previously remained outside the Germanic lexical system. The sections dedicated to sociocultural revitalization examine the role of literature and cinema in overcoming "language shame" (*språkskam*). Through the works of Mikael Niemi and Elin Anna Labba, the study illustrates the transformation of historical trauma into a sense of pride in one's native tongue. Additionally, the role of public broadcasters like SVT and digital revitalization via platforms such as TikTok and Digisámi is explored, presenting these as a "digital sanctuary" for speakers in conditions of geographic dispersion.

Keywords: linguistic diffusion, language revitalization, Swedish identity, Sami Arctic code, Meänkieli, Romani Chib, linguistic capital, digital linguistics, sociolinguistic prestige, Swedish multiculturalism.

ВСТУП

Глобалізаційні процеси та інтенсивна міграція докорінно змінюють демографічну карту Європи, перетворюючи питання збереження унікальних ідентичностей на критичний виклик. У цих умовах мова перестає бути лише інструментом комунікації. Вона стає «живим архівом» історичної пам'яті та традицій, що особливо важливо для національних меншин, чиї лінгвістичні коди десятиліттями перебували під тиском домінуючих державних мов. Рівень підтримки таких мов у суспільному просторі сьогодні є прямим маркером демократичності держави.

Швеція демонструє одну з найбільш показових у Європі трансформацій мовної політики: від агресивних асиміляційних практик минулого до сучасної моделі мультикультуралізму. Офіційне визнання п'яти міноритарних мов (фінської, меянкелі, саамських мов, романі чіб та їдишу) відображає зміну суспільної парадигми — перехід до збереження розмаїття як цінного ресурсу.

Вирішальну роль у ревіталізації цих мов відіграє культурна репрезентація. Література, кінематограф та сучасні медіа стають інструментами подолання історичної ізоляції. Дослідження взаємозв'язку між законодавством (зокрема Законом про мову 2009 року) та реальною ситуацією в освіті й медіа є надзвичайно актуальним. Попри активну діяльність Ради з питань мов та державних мовників, інтеграція міноритарних кодів у загальношведський контекст стикається з викликами епохи цифровізації. Саме на перетині правового статусу та практичної культурної реалізації цих мов сьогодні зосереджений основний дослідницький інтерес.

У науковому просторі шведська модель вже стала об'єктом ґрунтовних розвідок. Фундаментальні праці Кеннета Гюльтенстама (*Kenneth Hyltenstam*) та статистичні аналізи Мікаеля Парквалля (*Mikael Parkvall*) становлять теоретичну базу дослідження. Більшість закордонних авторів, як-от Біргер Вінса (*Birger Winsa*) чи Леена Гусс (*Leena Huss*), фокусуються на вузьких аспектах ревіталізації окремих мов. Водночас у вітчизняному академічному середовищі

дослідження саме шведського кейсу залишаються фрагментарними. Це зумовлює необхідність цілісного аналізу, який об'єднав би правові норми з їхнім практичним втіленням у сучасному культурному просторі Швеції.

Метою роботи є аналіз сучасного функціонування п'ятьох офіційних мов меншин Швеції (саамська, фінська, меянкелі, романі чіб та їдиш) та з'ясування того, яким чином вони збагачують державну шведську мову, змінюючи її лексику та сучасний соціокультурний вигляд, а також оцінка можливостей застосування шведського досвіду подолання явища «мовного сорому» в українських реаліях.

Для досягнення мети дослідження було поставлено наступні **завдання:**

1. Дати визначення ключовим поняттям дослідження: «мова», «діалект», «мовна політика», «мова меншин», «державна мова», «білінгвізм», «мовна ідентичність», «мовні права», «мовний сором» та іншим базовим термінам, використаним у роботі.
2. Проаналізувати, як змінювалась політика Швеції, оцінити закони, що захищають ці мови, зокрема *Закон про мову 2009 року*, та зрозуміти, як вони працюють на практиці.
3. Дати коротку характеристику кожній мові: звідки вони походять, де на них розмовляють зараз та яким є їхній сучасний стан.
4. З'ясувати, чим відрізняється державна допомога для саамів, що мають свою територію, від допомоги ромам та євреям, які живуть по всій країні, і як це впливає на їхні мови у Швеції.
5. Проаналізувати вплив цих мов на шведську: знайти конкретні приклади запозичень у сленгу, щоденному спілкуванні та термінології Півночі.
6. Оцінити роль медіа та культури (радіо, ТБ, кіно) у популяризації мов меншин та подоланні явища «мовного сорому» серед їхніх носіїв.
7. Провести паралелі між шведським та українським досвідом щодо проблеми «мовного сорому», визначивши, які європейські інструменти та практики можуть бути корисними для формування сучасної мовної політики в Україні.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в сучасному глобалізованому світі унікальні мови та культури все частіше опиняються під загрозою зникнення. Сьогодні мовне розмаїття вважається невід'ємною частиною світової спадщини, тому досвід країн, які змогли побудувати успішні моделі захисту прав меншин, має особливе значення. Швеція пройшла складний шлях від жорсткої асиміляції до політики глибокої толерантності, що робить її унікальним прикладом для аналізу.

Необхідність вивчення шведського досвіду визначається кількома чинниками:

По-перше, попри міцну законодавчу базу (зокрема *Закон про мову 2009 року*), реальний стан таких мов, як саамські чи їдиш, залишається вразливим. Важливо проаналізувати розрив між офіційними юридичними гарантіями та реальною мовною практикою, щоб зрозуміти, як забезпечити життєздатність цих мов у майбутньому.

По-друге, цифрова епоха дає нові інструменти для відродження мов. Соціальні мережі, стрімінгові платформи та цифрові медіа допомагають залучати молодь до збереження рідної мови. Дослідження цих механізмів дозволяє по-новому поглянути на майбутнє мов, які раніше вважалися приреченими на вимирання.

По-третє, для України цей аналіз має стратегічне значення в контексті європейської інтеграції. Оскільки наша держава також працює над удосконаленням законодавства щодо національних спільнот та імплементацією Європейської хартії, шведські успіхи та помилки можуть слугувати цінним орієнтиром для вітчизняних реформ.

Вибір теми обумовлений тим, що в українському науковому просторі досі бракує комплексних досліджень мовної ситуації у Швеції. Більшість наявних праць торкаються цієї теми лише фрагментарно, що створює потребу в системній роботі, яка б відображала динаміку змін у шведському мультикультурному ландшафті за останні десятиліття.

Об’єктом дослідження є сучасна мовна ситуація у Швеції, де державна мова постійно взаємодіє з мовами національних меншин, а також державна політика, яка підтримує це розмаїття.

Предметом дослідження є історія та правовий статус п’яти мов меншин (саамської, фінської, меянкелі, романі чіб та їдишу), їхня роль у медіа й культурі, а головне — те, як ці мови реально впливають на шведську лексику та сучасний сленг.

У роботі використано такі **наукові методи:**

- Порівняльний метод — допомагає зіставити статус саамів як корінного народу з іншими меншинами та побачити різницю в тому, як держава підтримує кожну групу.
- Описово-аналітичний метод — використано для детального огляду шведських законів про мову, історії визнання меншин та аналізу їхніх лінгвістичних рис.
- Контекстуальний аналіз — дозволяє дослідити, як меншинні мови функціонують у реальному житті: в освіті, політиці та щоденному спілкуванні шведів.
- Системний підхід — допомагає розглядати мовну політику як єдиний механізм, де взаємодіють закони, державні інституції та медіаресурси.
- Соціолінгвістичний аналіз — став основним для вивчення того, як мови меншин впливають на шведську лексику, а також як відбуваються процеси їхнього відродження.
- Дискурс-аналіз — використано, щоб проаналізувати, як образ національних меншин подається в офіційних документах, новинах та у цифровому просторі.

Матеріалом дослідження слугували основні законодавчі акти Швеції, передусім *«Закон про мову» 2009 року* та *Закон про національні меншини*, а також міжнародні документи, зокрема *Європейську хартію регіональних мов*. Окрім законів, вивчалися офіційні звіти Ради з питань мов *(Språkrådet)* та Інституту мови та фольклору *(Isof)*, які допомогли зрозуміти реальну

статистику. Важливою частиною матеріалу став контент державних медіа *(SVT, Sveriges Radio)*, сучасні цифрові додатки для підтримки мов, а також фільми та книги, створені мовами офіційних меншин Швеції.

Робота складається зі змісту, анотації, яка представлена українською й англійською мовами, вступу, першого розділу, який поділений на три підрозділи, висновків до першого розділу, другого розділу, який поділений на чотири підрозділи, висновків до другого розділу, третього розділу, який поділений на чотири підрозділи, висновків до третього розділу, загальних висновків роботи, списку використаних джерел та додатку.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВИЙ ТА ІСТОРИЧНИЙ ФУНДАМЕНТ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ШВЕЦІЇ

1.1. Термінологічний апарат дослідження.

Оскільки робота присвячена мовам меншин у Швеції, для об’єктивності дослідження важливо узгодити базові терміни, які мають різне соціолінгвістичне забарвлення. Через розбіжності в законодавстві та наукових підходах України і Швеції виникла потреба у глибокому порівнянні ключових понять — це дає змогу краще зрозуміти особливості мовної політики та процеси формування ідентичності. Щоб забезпечити максимальну точність, базовими джерелами для дефініцій було обрано «Словник української мови» (СУМ) та шведський академічний словник «Svensk ordbok» (SO).

У Словнику української мови подано тлумачення базових лінгвістичних понять. Зокрема, **«мова»** визначається як сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об'єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок [СУМ, т. 4, с. 769]. **«Діалект»** трактується як місцевий різновид мови, що вживається як засіб спілкування осіб, пов'язаних тісною територіальною спільністю [СУМ, т. 2, с. 297]. **«Білінгвізм»** тлумачиться як двомовність, тобто володіння двома мовами [СУМ, т. 1, с. 165]. Для розкриття вузькоспеціалізованих соціолінгвістичних понять доцільно звертатися до фахових довідників та міжнародних документів. Так, під «мовною політикою» розуміють сукупність ідеологічних принципів і практичних заходів, які здійснює держава для розв'язання мовних проблем [Словник соціолінгвістичних термінів, с. 38]. **«Державна мова»** визначається як мова, що користується законодавчим статусом обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах життя [Словник соціолінгвістичних термінів, с. 15]. Згідно з європейськими нормами, «мова національної меншини» розглядається як мова, якою традиційно користується на території держави частина її громадян, що становить групу, чисельно меншу за решту населення

[Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, ч. 1]. **«Мовна ідентичність»**, відповідно до підходу Л. Масенко, описується як усвідомлення особистістю своєї єдності з мовною спільнотою та визнанням певної мови як рідної [Масенко, 2010, с. 24]. Своєю чергою, Т. Скутнабб-Кангас трактує **«мовні права»** як невід'ємну складову загальних прав людини, що гарантує індивідам свободу користуватися рідною мовою без загрози примусової асиміляції [Skutnabb-Kangas, 1994, с. 14]. Водночас **«мовний сором»** розглядається у дослідженнях Л. Гусс як нав'язане домінантною культурою почуття меншовартості, через яке носії мови меншини свідомо відмовляються від її використання та передачі дітям для уникнення суспільної стигматизації [Huss, 1999, с. 28].

У сучасному шведському мовознавстві базові лінгвістичні поняття закріплені у Словнику Шведської Академії. Зокрема, **«språk»** (мова) визначається як система звуків, слів і правил, що слугує засобом спілкування та вираження думок [Svensk ordbok, 2021]. Під **«dialekt»** (діалект) розуміють мовний варіант із чітким географічним поширенням, який має помітні відмінності від стандартної мови [Svensk ordbok, 2021]. Для розкриття ж спеціалізованих соціолінгвістичних термінів доцільно звертатися до профільних досліджень та законодавчої бази. Так, поняття «språkpolitik» (мовна політика), за визначенням О. Юзефсона, трактується як свідома та цілеспрямована діяльність суспільства чи держави щодо регулювання статусу та використання різних мов [Josephson, 2018]. **«Officiellt språk»** (офіційна мова) у шведському контексті найчастіше фігурує як «huvudspråk» (головна мова) і законодавчо визначається як мова, що є спільною для всього суспільства та використовується в державних органах [Språklag, 2009:600]. Статус **«minoritetsspråk»** (мова меншини) юридично закріплено за мовами, які історично використовуються у Швеції та відрізняються від шведської [Lag 2009:724 om nationella minoriteter och minoritetsspråk]. Поняття **«bilingvism»** (двомовність) та **«språklig identitet»** (мовна ідентичність) ґрунтовно досліджуються у працях К. Гюльтенстама і Т. Мілані, де двомовність

розглядається як здатність індивіда функціонувати у двох мовних системах, а ідентичність — як складний соціальний конструкт, що базується на глибокому внутрішньому відчутті приналежності до певної мовної спільноти [Hyltenstam, Milani, 2012]. Під **«språkliga rättigheter»** (мовні права) в шведському науковому дискурсі розуміють гарантоване законом право особи вільно користуватися своєю мовою, зокрема у сфері освіти та при взаємодії з органами влади [Spetz, 2014]. Нарешті, феномен **«språkskam»** (мовний сором) детально описується Л. Гусс як психологічний наслідок тривалої політики асиміляції, коли носій відчуває негативні емоції, дискомфорт або меншовартість через використання рідної мови чи її недостатнє знання [Huss, 1999].

Отже, проведений нами порівняльний аналіз вищезгаданих термінів дає змогу стверджувати про концептуальну подібність української і шведської термінологій, проте важливо зазначити їхні відмінні соціокультурні акценти. Базові поняття, такі як **«мова», «діалект»** та **«білінгвізм»**, трактуються фактично ідентично в обох академічних традиціях на рівні загальних тлумачних словників. Терміни **«державна мова»** (або ж «головна мова» у шведському контексті) та **«мовна політика»** також збігаються за основним змістом. Однак в українському науковому дискурсі вони частіше мають виражене нормативно-правове забарвлення, тоді як у шведському — тісно пов'язані з концепцією багатомовності та юридичним захистом історичних меншин. Найбільша специфіка помітна у трактуванні феномену **«мовного сорому».** Оскільки це спеціалізоване поняття відсутнє в базових словниках обох мов, його зміст розкривається через фахові соціолінгвістичні дослідження. Якщо в загальній теорії воно описується переважно як психологічний дискомфорт індивіда у домінантному середовищі, то у шведській науковій парадигмі це ключовий термін, який має чіткий історичний контекст і розглядається як прямий наслідок тривалої державної політики асиміляції.

1.2. Еволюція мовної політики: від шведизації до визнання мультикультуралізму.

Історичний розвиток мовної політики Швеції, як зазначає провідний шведський лінгвіст, дослідник проблем білінгвізму К. Гюльтенстам [Hyltenstam, K. (1999), с. 42], є наочним прикладом трансформації державної ідеології від жорсткого націоналізму до відкритого мультикультуралізму. Довгий час шведська модель базувалася на принципі «одна нація — одна мова». Вважалося, що мовна одноманітність є запорукою стабільності, тому мови меншин фактично витіснялися з освіти та публічного життя.

У період «шведизації», що тривав з кінця XIX до середини XX століття, ідеологія країни міцно трималася на ідеї мовної єдності. Як зазначає у своїх працях, присвячених еволюції мовних ідеологій та політиці щодо меншин, шведська дослідниця М. Вінгстедт, такий підхід підживлювався тогочасним націоналізмом та ідеями соціал-дарвінізму [Wingstedt, 1998]. Політика «шведизації» (*försvenskning*) була найбільш агресивною на півночі країни щодо саамів та носіїв меянкелі. Держава бачила в мовному розмаїтті загрозу національній безпеці, особливо в прикордонних районах. Головним інструментом асиміляції стала школа: у спеціальних інтернатах (*nomadskolor*) дітям під загрозою фізичних покарань забороняли розмовляти рідною мовою. К. Гюльтенстам характеризує цей процес як період системного «мовного пригнічення» [Hyltenstam, 1999]. Наслідки були важкими — Л. Гусс підкреслює, що ця політика не просто зупинила передачу мови між поколіннями, а й сформувала у носіїв відчуття меншовартості їхньої етнокультурної ідентичності [Huss, 1999].

У 1960–1970-х роках відбувається поступова зміна парадигми щодо мов меншин, поворотним моментом для якої стала масова трудова міграція після Другої світової війни, передусім із Фінляндії. Це змусило державу переглянути старі правила та перейти від моделі асиміляції до визнання прав мігрантів. У 1976 році було запроваджено «Реформу домашньої мови» (*hemspråksreformen*), яка вперше зобов’язала муніципалітети давати дітям можливість вивчати рідну

мову в школах. Хоча тоді реформа мала на меті швидше полегшення інтеграції в «державу загального добробуту» (*folkhemmet*), вона заклала підвалини для визнання Швеції багатомовною країною [Boyd, 1985].

Протягом 1990–2000 рр. під впливом міжнародного тиску розпочався новий етап офіційного визнання міноритарних мов, який активізувався після вступу Швеції до ЄС у 1995 році. Європейські стандарти прав людини вимагали змін у законах. Під впливом Ради Європи та ратифікації Європейської хартії регіональних або міноритарних мов у 2000 році [European Charter, 1992], Швеція офіційно визнала п'ять національних меншин (саамів, шведських фінів, торнедальців, ромів та євреїв) та їхні мови. Б. Вінса підкреслює, що це було не просто формальне рішення, а акт повернення прав народам, чия присутність була частиною шведської історії понад століття [Winsa, 1991]. Важливим підґрунтям для цих рішень стали дослідження, зокрема праці М. Парквалля, які виявили реальний масштаб багатомовності в країні [Parkvall, 2009].

Сучасний етап еволюції мовної політики остаточно закріпився з прийняттям Закону про мову [Språklag, 2009:600]. Цей документ вперше чітко визначив ієрархію мов: шведська — основна (*huvudspråk*), а мови меншин мають бути «захищені та підтримані». Згідно зі звітами Інституту мови та фольклору [Isof, 2022], сучасний підхід базується на принципі «мовної екології» [Hult, 2004]. Кожна меншинна мова розглядається як безцінне національне надбання. Відхід від асиміляції став частиною стратегії мультикультуралізму, де право на мовну ідентичність є фундаментальним правом людини, що також підтверджується нормами Закону про національні меншини [Lag, 2009:724].

1.3. Законодавче регулювання: Закон про мову та Закон про національні меншини.

Цей перехід від старого підходу асиміляції до нової ідеї «мовної екології» [Hult, 2004] став офіційним у 2009 році. Тоді парламент ухвалив два засадничі закони [Lag, 2009:724; Språklag, 2009:600], які повністю змінили юридичну ситуацію в країні. Як пояснює Френсіс Гулт, така система дозволяє

розвивати мови меншин так, щоб це не заважало статусу шведської мови, а навпаки — робило все мовне середовище багатшим [Hult, 2004].

Центральне місце в цій системі посідає вищезгаданий Закон про мову. Його прийняли як реакцію на те, що шведська мова почала втрачати позиції через тиск англійської, особливо в науці та техніці [Salö, 2016]. За цим законом шведська вперше офіційно стала «основною мовою» (*huvudspråk*), але при цьому стаття 7 чітко зобов'язала державу захищати й підтримувати мови національних меншин. О. Йозефсон зазначає, що ключова особливість закону в тому, що він переклав відповідальність на державні органи: тепер вони юридично зобов'язані забезпечувати людям доступ до їхніх рідних мов, оскільки це частина спільної культури Швеції [Josephson, 2018].

Одночасно з цим запрацював і більш прикладний Закон про національні меншини та мови меншин. Наприклад, у спеціальних «адміністративних зонах» люди отримали право звертатися до влади фінською, меянкелі або саамською [Länsstyrelsen i Stockholm]. Крім того, закон гарантує право на дитячі садочки та догляд за літніми людьми цими мовами. Це критично важливо, бо так мова не просто залишається всередині сім'ї, а продовжує жити в суспільстві [Hyltenstam, 1999]. Нововведенням закону було те, що органи влади зобов’язувалися радитися з самими меншинами перед прийняттям рішень, що стосуються їхніх мов. По суті, це реалізація демократичного принципу «нічого про нас без нас» [SOU 2017:60].

Також варто зазначити особливість шведського законодавства, що гарантує різні рівні підтримки (різні підходи до підтримки) територіальних і нетериторіальних мов. Згідно зі звітами Ради з питань мов (*Språkrådet*), для фінської, саамської та меянкелі існують спеціальні географічні зони підтримки [Isof, 2022]. Водночас їдиш та романі чіб не мають компактного розселення, тому закон передбачає їхню підтримку на загальнонаціональному рівні. Дж. Спетц зауважує, що така дворівнева система дозволяє територіальним мовам спиратися на місцеву інфраструктуру, тоді як нетериторіальні більше фокусуються на культурних ініціативах та видавничій справі [Spetz, 2014].

За дотриманням цих правил наглядають Адміністрація округу Стокгольм [Länsstyrelsen i Stockholm] та Саамський парламент [Sametinget, 2021]. Проте, як показують урядові перевірки (зокрема SOU 2017:60), впровадження законів стикається з серйозними викликами. Головною проблемою залишається гострий брак двомовних вчителів та лікарів, а через недостатнє фінансування муніципальних планів задекларовані права часто буває важко реалізувати на практиці [SOU 2017:60]. Також іноді виникають технічні суперечності зі Шкільним законом щодо кількості годин на вивчення рідної мови, що потребує подальшого узгодження [Skollag, 2010:800]. Загалом закони 2009 року стали логічним наслідком виконання міжнародних зобов'язань Швеції перед Радою Європи [European Charter, 1992; Framework Convention, 1995].

1.4. Міжнародні зобов'язання: Імплементація Європейської хартії регіональних мов.

Ратифікація Європейської хартії (2000 р.) та Рамкової конвенції (1995 .) стала остаточною крапкою в епосі «шведизації» [Wingstedt, 1998], змусивши державу перейти до активного захисту мовного розмаїття. Практична реалізація цих зобов'язань базується на диференційованому підході [Council of Europe, 2020]. Так, базовий захист від дискримінації та підтримка в культурі (Частина II Хартії) поширюються на всі п'ять офіційних мов меншин. Натомість розширені права щодо освіти й адміністративних послуг (Частина III) діють лише для територіальних мов (саамської, фінської та меянкелі) у місцях їхнього історичного поширення [European Charter, 1992; Spetz, 2014].

Проте, попри солідну базу, Комітет експертів Ради Європи постійно моніторить ситуацію і вказує на певні труднощі. Проаналізувавши звіти останніх років, можна констатувати, що Швеція хоч і створила «безпечний простір» для меншин, але системні проблеми все ще залишаються. Найбільше критикують сферу освіти: М. Свонні зазначає, що право вчитися рідною мовою часто існує лише на папері через катастрофічний брак вчителів та якісних підручників [Svonni, 2008]. Також Комітет наголошує, що такі мови, як

південносаамська чи ромська, за критеріями ЮНЕСКО перебувають у зоні ризику, тому державі потрібно діяти значно активніше, щоб вони не зникли [UNESCO, 2010].

Як влучно зауважив Й. Лайніо у своєму дослідженні шведської мовної політики, Хартія стала для Швеції своєрідним «зовнішнім сумлінням» [Lainio, 2011]. Вона допомогла створити таку систему, де національні меншини можуть апелювати до міжнародних структур, якщо їхні права ігноруються на місцях. Це змушує муніципалітети значно відповідальніше ставитися до виконання внутрішнього Закону про національні меншини [Lag, 2009:724]. Можна сказати, що саме цей міжнародний тиск допоміг перетворити меншинні мови на повноцінний суб'єкт права і став головним каталізатором для прийняття Закону про мову 2009 року [Språklag, 2009:600]. Такий правовий фундамент гарантує, що мовна політика країни залишиться стабільною незалежно від того, які політичні сили прийдуть до влади.

1.5. Компаративний аналіз моделей мовної політики: досвід Швеції та сучасні виклики України

Інтеграція України до європейського соціокультурного та правового простору сьогодні вимагає глибокого переосмислення всієї державної етнонаціональної політики. У цьому контексті шведська парадигма «мовної екології» [Hult, 2004], що базується на збереженні лінгвістичного розмаїття як цінного національного капіталу, становить особливий інтерес для українського суспільства. Проте варто розуміти, що будь-який порівняльний аналіз мовних політик обох країн має враховувати їхні кардинально різні історичні передумови та стартові позиції.

Шведська модель фактично формувалася в умовах стабільної перервної державності, де шведська мова ніколи не втрачала свого домінантного статусу. Відповідно, шведська політика асиміляції була спрямована від сильного державного центру на периферійні меншини. Трансформація цього підходу у другій половині XX століття стала для Швеції актом визнання історичної

провини та свідомим кроком до сучасного мультикультуралізму. Натомість українська мовна ситуація має виражений постколоніальний характер, адже протягом століть українська мова сама перебувала в статусі переслідуваної та маргіналізованої на власній території. Зазнаючи жорсткої русифікації та лінгвоциду з боку імперських режимів, сучасна Україна тепер змушена вирішувати подвійне і надзвичайно складне завдання: з одного боку — відроджувати та захищати державну мову, долаючи наслідки колоніального минулого, а з іншого — гарантувати права національних меншин і корінних народів згідно з європейськими стандартами.

Що стосується законодавчого виміру, то базовим етапом для обох держав стала ратифікація Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, хоча досвід її впровадження суттєво різниться. У Швеції цей процес розпочався у 2000 році, тоді як в Україні, після ратифікації у 2003 році, імплементація документа тривалий час супроводжувалася надмірною політизацією. Хартія, яка мала б захищати мови, що зникають, часто використовувалася для посилення позицій російської мови, яка й без того домінувала в багатьох сферах. Ситуація докорінно змінилася лише після Революції Гідності та початку російської збройної агресії, коли Україна почала вибудовувати нову законодавчу архітектуру. Ця архітектура концептуально наближається до європейської практики чіткого розмежування статусів. Зокрема, подібно до шведського Закону про мову 2009 року [Språklag, 2009:600], в Україні у 2019 році було ухвалено Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який закріпив ієрархію, де українська виступає єдиною державною мовою та ключовим фактором суспільної єдності.

Водночас питання прав меншин в Україні було врегульовано новими законами про корінні народі та національні спільноти, ухваленими протягом 2021–2023 років. Досить цікаво, що сучасний український підхід до корінних народів, таких як кримські татари, караїми та кримчаки, дуже нагадує шведське ставлення до саамів [Sametinget, 2021]. Держава визнає їх народами, що сформувалися саме на цій території і не мають іншої «материнської» держави за

її межами. Подібно до саамської мови у Швеції, кримськотатарська сьогодні в Україні потребує термінової ревіталізації та цифрового збереження, що стає точкою перетину інтересів обох країн.

Головний урок шведської «мовної екології» для українського контексту полягає в умінні перетворити мовне різноманіття з потенційної проблеми на суспільний ресурс. Швеції вдалося значною мірою подолати явище «мовного сорому» (*språkskam*) через активну культурну репрезентацію, фінансування літератури та створення цифрових платформ, як-от Digisámi [Digisámi]. В Україні подібні процеси лише починають набирати обертів, але вже помітні конкретні кроки, наприклад, розробка стратегії розвитку кримськотатарської мови до 2032 року, що за своєю логікою суголосна діяльності шведського Інституту мови та фольклору [Isof, 2022]. Досвід шведської цифрової лінгвістики та інтеграції міноритарних мов у медіапростір, зокрема через суспільного мовника SVT, може стати наочною дорожньою картою для українського «Суспільного» [Sveriges Television].

Підсумовуючи порівняльний аналіз, варто наголосити, що попри кардинально різні історичні траєкторії та специфіку формування національної ідентичності, Швеція та Україна сьогодні перебувають у спільному соціокультурному та правовому полі, рухаючись у єдиному європейському напрямку. Досвід Швеції є надзвичайно показовим для українських реалій, оскільки він наочно демонструє, що інтенсивна державна підтримка мов національних меншин та корінних народів не лише не створює загроз для позицій державної мови, а й сприяє загальній соціальній стабільності. Головною умовою такої гармонії є непохитність статусу офіційної мови, яка має бути чітко артикульована та захищена на рівні законодавства, як це реалізовано у шведському Законі про мову 2009 року [Språklag, 2009:600].

Для української наукової думки та державної практики шведська модель «мовної екології» відкриває нові перспективи у розв'язанні мовних питань. Вона доводить, що зміцнення державотворчої функції української мови може і повинно відбуватися паралельно із підвищенням культурного та соціального

престижу мов усіх народів, що історично населяють територію країни. Шведський приклад навчає нас сприймати мовне розмаїття не як джерело потенційних конфліктів чи деструктивного сепаратизму, а як безцінний національний капітал, що збагачує загальнодержавний культурний ландшафт. Такий підхід дозволяє вийти за межі парадигми «мовного протистояння» і перейти до розбудови інклюзивного суспільства, де право на мовну ідентичність визнається фундаментальним правом людини. Рецепція шведського досвіду в українському контексті сприятиме не лише виконанню міжнародних зобов'язань, а й внутрішній консолідації суспільства навколо спільних європейських ідеалів рівності та взаємоповаги.

Висновки до першого розділу

Підсумовуючи результати дослідження, варто зазначити, що мови національних меншин відіграють значну роль у житті сучасної Швеції, впливаючи як на розвиток шведської мови, так і на суспільство загалом. Проведений аналіз дає змогу сформулювати кілька ключових висновків.

По-перше, простежено кардинальну зміну мовної політики Швеції. Країна пройшла складний шлях від жорсткої асиміляції (так званої «шведизації», за якої мови меншин зазнавали цілеспрямованого пригнічення) до сучасної парадигми «мовної екології». Сьогодні саамська, фінська, меянкелі, їдиш та ромська мови офіційно визнані та захищені державою. На державному рівні утвердилося розуміння того, що багатомовність — це не загроза національній стабільності, а унікальне культурне багатство, яке потребує збереження.

По-друге, порівняння шведського досвіду з українським контекстом виявило низку спільних рис і перспектив. Безперечно, існують різні історичні передумови: Швеція формувалася як стабільна незалежна держава, тоді як Україна досі долає важкі наслідки колоніального минулого та тривалої русифікації. Проте сьогодні обидві держави рухаються єдиним європейським

шляхом. Досвід Швеції наочно демонструє, що потужна державна підтримка мов корінних народів (зокрема, кримськотатарської) та національних спільнот жодним чином не шкодить позиціям державної мови. Навпаки, за умови непохитного та законодавчо захищеного статусу основної мови, країна може вільно і безпечно розвивати лінгвістичний капітал усіх своїх громадян.

По-третє, у межах лінгвістичного аналізу виявлено, що вплив міноритарних мов на шведський лексикон є значно глибшим, ніж видається на перший погляд. Лексичні одиниці, запозичені з фінської, саамської чи їдишу, настільки органічно інтегрувалися, що стали звичними у повсякденному побуті, топоніміці та молодіжному сленгу. Ці запозичення слугують важливим джерелом збагачення шведської мови, роблячи її більш виразною та багатогранною.

Нарешті, результати роботи доводять, що суто законодавчі ініціативи є недостатніми без трансформації суспільного ставлення. Швеції вдалося значною мірою подолати явище «мовного сорому» (коли носії уникали використання рідної мови на публіці) завдяки активній медійній репрезентації, книговиданню та розробці цифрових проектів. Для України цей досвід є дієвим орієнтиром у розбудові відкритого та інклюзивного суспільства, де українська мова виступає міцним консолідуючим фундаментом, а мови меншин органічно збагачують спільний культурний простір.

РОЗДІЛ 2. ГЕНЕЗИС ТА СУЧАСНИЙ СТАН ОФІЦІЙНИХ МОВ МЕНШИН

2.1. Фінська мова та Меянкелі: спільне коріння, різні долі та транскордонне значення.

Фінська мова та меянкелі у Швеції представляють унікальний приклад того, як єдина мовна основа розділилася на дві різні долі під впливом політичних чинників. Відправною точкою цього процесу став 1809 рік, коли новий державний кордон фактично розрізав долину Турнедален на дві частини, ізолювавши носіїв східнофінських діалектів у межах Швеції. Як зазначає Б. Вінса, ця відірваність дозволила меянкелі законсервувати архаїчні риси фінської мови XVIII століття, які у самій Фінляндії з часом зникли, та одночасно адаптувати шведську лексику та граматику [Winsa, 1991]. Сама назва мови стала символом локальної ідентичності, що найкраще передається фразою «Meänkieli oon meän kieli» (досл. *«Меянкелі — це наша мова»*), яка підкреслює глибинну відмінність цієї спільноти від «великого» фінського культурного поля. Тривалий час меянкелі сприймалася як сільська говірка, проте діяльність письменників, зокрема Б. Пог’янена, довела здатність цієї мови обслуговувати високу літературу [Pohjanen, 1985]. Його роман «Lyykeri» *(Люкері)* продемонстрував, що меянкелі підходить для обговорення найскладніших філософських тем, а сам однойменний концепт закріпив за нею статус повноцінної мови інтелектуалів.

Хоча коріння обох мов спільне, умови їхнього функціонування та демографічні показники у Швеції суттєво різняться. Шведсько-фінська мова (*sverigefinska*) — це передусім мова мігрантів, які масово прибували до країни в середині XX століття. На сьогодні громада шведських фінів є найчисленнішою національною меншиною країни: за різними оцінками, від 450 000 до 600 000 осіб у Швеції мають фінське походження, з яких близько 200 000 активно використовують мову в повсякденному житті. На відміну від меянкелі, фінська мова зосереджена у великих урбаністичних центрах Центральної та Південної

Швеції. Найбільші осередки носіїв зафіксовані в Стокгольмі, Гетеборзі, Ескільстуні, Буросі та Вестеросі. Попри численність громади, дослідники вказують на її певну соціокультурну «невидимість» через надзвичайно швидку інтеграцію [Parkvall, 2009]. Драматизм цього процесу, боротьбу за статус та поступову втрату рідної мови яскраво відображено в романі С. Алакоскі «Свинарник» *(Svinaläng orna)*, де фраза головної героїні «Minä en halua olla suomalainen!» (*«Я не хочу бути фінкою!»*) влучно ілюструє внутрішній конфлікт мігрантів другого та третього поколінь [Alakoski, 2006].

Водночас у сучасному шведському соціокультурному просторі відбувається потужний процес демаргіналізації фінської ідентичності, яка дедалі активніше інтегрується в масову попкультуру. Яскравим прикладом виходу комунікації мовами меншин у широкий ефір є музична індустрія, зокрема розважальні формати на кшталт шведського національного відбору на конкурс «Євробачення» — Melodifestivalen. У популярних конкурсних піснях часто обігрується крос-культурна ідентичність через іронічний мікс мов. Наприклад, у відомому танцювальному треку про лазню шведськомовний приспів «Vi ska bada bastu» *(Ми будемо паритися в лазні)* органічно переплітається з фінськими лексемами та культовими маркерами. Серед них — лічба «Yksi, kaksi, kolme» (*один, два, три*), добре відомий шведам емоційний вигук «Perkele» (*популярна фінська лайка*), концепт «Sauna» (*сауна*) та дієслово «Heittää» (*кидати, піддавати пару*), яке утворює гібридну конструкцію зі шведським прийменником у фразі «Heittää på». Особливої іронії додає вставка культової фрази «Ei saa peittää» (*Не накривати*) — це фінськомовне попередження, яке обов'язково друкується на всіх шведських електричних радіаторах і давно стало загальнонаціональним мемом. Таке інтегрування міноритарних мовних елементів у розважальний мейнстрім не лише знімає історичну стигму, перетворюючи фінські культурні коди на популярний, зрозумілий для всього шведського суспільства тренд, але й стає своєрідним маркером приналежності до сучасного урбаністичного простору та

інструментом побудови неформальної солідарності всередині мультикультурних спільнот.

Натомість меянкелі пройшла шлях від зневажливого статусу «діалекту» до офіційного визнання окремою мовою у 2000 році. Основний ареал поширення мови залишається історично стабільним і охоплює північний лен Норрботтен, зокрема басейн річки Турнеельвен. Кількість носіїв меянкелі, за різними оцінками, становить від 30 000 до 70 000 осіб, проте коло тих, хто розуміє мову, є значно ширшим. П’ять муніципалітетів — Кіруна, Паяла, Еверторнео, Хапаранда та Єлліваре — мають статус адміністративних територій для меянкелі, що гарантує використання мови в державних установах [Språklag, 2009:600; Lag, 2009:724]. Справжнім культурним поштовхом став бестселер М. Ніємі «Популярна музика з Віттули», який зробив мову модною та перетворив її на символ регіональної гордості [Niemi, 2000]. Завдяки цьому твору відбулося подолання стигми: специфічні лексеми меянкелі стали елементами високої художньої експресії у шведському тексті. Наочним прикладом є концепт «knapsu» (*місцевий термін для зневажливого позначення нетипової поведінки*), який у літературі втратив принизливе забарвлення, ставши інструментом іронічної саморефлексії.

Сучасна ревіталізація характеризується виходом мови у масовий кінематограф та сучасні телевізійні формати. Шведське телебачення зруйнувало стереотип про «архаїчність» мови, запустивши реаліті-шоу «Singel i Tornedalen» *(Одинаки в Турнедалені)*, де вживання повсякденних романтичних фраз на кшталт «Mie tykkään susta» (*«Ти мені подобаєшся»*) доводить здатність меянкелі обслуговувати сучасні стосунки. У сфері кінематографа проривом стала поява повнометражних стрічок з оригінальними назвами: «Preevi minun äitile» (швед. *«Brev till min mor»* / укр. *«Лист до моєї матері»*) та «Liikheet» (швед. *«Rörelser»* / укр. *«Рухи»*, 2025). Звучання живих діалогів про родину та пам'ять із використанням базових концептів, таких як äiti (*мати*), koti (*дім*), або фраз на кшталт «Muistakko sie?» (*«Ти пам'ятаєш?»*), остаточно переводить меянкелі з категорії суто «домашньої» мови у престижний вимір візуального мистецтва.

Важливу роль у підтримці живого двомовного середовища відіграють також державні медіа, зокрема Sisuradio, та новини формату «8 Sidor», що роблять культуру меянкелі видимою у загальношведському ефірі [Sveriges Radio, 2023].

Попри позитивні зрушення, низка проблем залишається актуальною. Ю. Лайніо наголошує, що навіть за наявності законодавчої бази, фінська мова та меянкелі потребують активнішої підтримки в освітній сфері [Lainio, 2011]. К. Гюльтенстам підкреслює необхідність методик, які б дозволяли дітям зберігати мову в умовах шведського оточення [Hyltenstam & Österberg, 2010]. Видання спеціалізованих буклетів у Гетеборзі та розвиток ресурсів від Інституту мови та фольклору *(Isof)* створюють базу для функціонування цих мов у цифровому світі [Isof, 2022; Lexin; Göteborgs Stad, 2022]. Така диференційована історія фінської мови та меянкелі демонструє прагнення Швеції підтримувати одночасно і великі групи мігрантів у містах, і унікальні локальні спільноти на півночі.

2.2. Саамські мови: унікальність діалектного ландшафту та статус корінного народу.

Розгляд статусу саамських мов у Швеції неможливий без розуміння того, що це не просто лінгвістичне питання, а передусім основа ідентичності корінного народу *(urfolk)*. На відміну від інших національних меншин, саами мають унікальний правовий статус, закріплений як у міжнародних деклараціях ООН, так і в Конституції Швеції. Загальна чисельність саамів у країні оцінюється у межах 20 000 – 35 000 осіб, проте через тривалі процеси асиміляції кількість активних носіїв мови на сьогодні становить приблизно 6 000 – 9 000 осіб. Ця спільнота територіально охоплює масштабний регіон Сапмі, що простягається від північних кордонів лену Норрботтен до південних територій Даларни. Така диференціація статусу визначає саамів суб'єктом із правом на самовизначення, що на практиці реалізується через діяльність Саамського парламенту *(Sametinget)*, який наразі впроваджує «Саамську мовну

стратегію 2021–2030» для ревіталізації мовного середовища [Framework Convention, 1995; Lag, 2009:724; Sametinget, 2021].

Важливо враховувати, що термін «саамська мова» є досить умовним, оскільки йдеться про складний діалектний континуум із кількох самостійних мов, які часто не є взаємозрозумілими. У шведському контексті найбільш стійкі позиції займає північносаамська мова, яка налічує близько 5 000 – 6 000 носіїв, а її головним культурним та адміністративним центром є місто Кіруна (Giron). Луле-саамська мова представлена громадою чисельністю від 500 до 1 000 осіб, зосередженою переважно навколо Йоккмокка *(Jåhkåmåhkke)*. Південносаамська мова, яку використовують близько 500 осіб, поширена у регіонах Ємтланд та Вестерботтен із ключовими осередками в Естерсунді та Тарнабю. Водночас уме-саамська та піте-саамська мови офіційно визнані такими, що перебувають на межі зникнення, оскільки кількість їхніх активних носіїв вимірюється лише кількома десятками осіб [Huss, 1999; Svonni, 2008; Sametinget, 2021]. Сучасне звучання північносаамської мови в контексті боротьби за права народу можна почути у фільмі «Викрадення» *(Stöld, 2024)*, що сприяє підвищенню престижу мови серед молоді [Eira, 2024]. Ця стрічка, знята за однойменним романом Анн-Хелен Лестадіус, концептуально вибудовується навколо традиційного саамського світосприйняття, де ключовим є концепт *eallu*. У саамській мові ця лексема має нерозривну подвійну семантику, перекладаючись одночасно і як *«стадо (оленів)»*, і як *«життя»*. Такий лінгвістичний дуалізм гостро стикається зі шведською правовою парадигмою: шведська поліція розцінює вбивство оленя виключно як пошкодження майна або банальну «крадіжку» (*stöld*), тоді як для саамів знищення тварини є замахом на саму основу їхнього існування. Особливого символізму в цьому контексті набуває лексема *miesse (оленя, теля північного оленя)*. Жорстоке вбивство miesse, з якого розпочинається сюжетна дія стрічки, виступає потужною метафорою нищення всієї саамської культури. Введення цих концептів у загальношведський медійний дискурс не лише репрезентує унікальний світогляд, але й виконує терапевтичну функцію.

Нинішній стан мов нерозривно пов’язаний із важким історичним досвідом примусової асиміляції в «кочових школах» *(nomadskolor)*, де дітям під загрозою фізичних покарань забороняли говорити рідною мовою [Svonni, 2008; Wingstedt, 1998]. Це сформувало глибоку «мовну травму», візуалізовану у фільмі «Саамська кров» *(Sameblood)*, де момент розриву зв’язку між поколіннями передано через наказ учителів: «Ale hálat sámegiela!» *(«Не розмовляй саамською!»)*. Сьогодні цей досвід переосмислюється через культурні маніфести, зокрема рядки Нільса-Аслака Валькеапяя: «Mu ruoktu lea mu váimmus» *(«Мій дім — у моєму серці»)* [Huss, 1999; Kernell, 2016; Valkeapää, 1988]. Яскравим прикладом ревіталізації та подолання історично нав'язаного мовного сорому стає також документальний роман Елін Анни Лабби. Вже сама назва твору концептуалізується через її оригінальний північносаамський відповідник — «Hearrát dat bidje min dása» *(«Пани переселили нас сюди»)*. Центральним лексичним і смисловим ядром тексту виступає поняття *«bággofárren»*, що означає *«примусове переселення»*. Застосування саме цього саамського терміна замість стандартного шведського еквівалента є цілеспрямованим актом: воно зміщує фокус із нейтрального адміністративного опису домінантної культури на глибоку внутрішню травму корінного народу, дозволяючи проговорити історичну несправедливість мовою тих, хто її пережив.

Сучасний етап підтримки базується на функціонуванні 25 адміністративних територій саамської мови, що охоплюють муніципалітети від північної Кіруни до південного Ере. У цих зонах громадяни мають право на отримання державних послуг та дошкільну освіту рідною мовою. Важливим інструментом ревіталізації є щоденне мовлення SVT Sápmi та розвиток цифрових платформ, таких як Digisámi, що інтегрують мову в глобальний контекст [Sveriges Radio, 2023; Sveriges Television; Digisámi]. Подальша доля саамських мов безпосередньо залежить від забезпечення безперервності освіти на всіх рівнях, що дозволить зберегти це унікальне розмаїття як невід’ємну частину світової спадщини [SOU 2020:27].

2.3. Ромська мова (Романі чіб): виклики стандартизації та збереження без територіальної прив’язки.

Ромська мова, або романі чіб (*Romani chib*), у Швеції представляє унікальний приклад функціонування мови без територіальної прив’язки до конкретного регіону чи підтримки з боку «материнської держави». На відміну від саамів чи фінів, які мають визначені адміністративні зони, роми розпорошені по всій країні, що докорінно змінює механізми їхнього державного захисту. Загальна чисельність ромської громади у Швеції оцінюється у 50 000 – 100 000 осіб, проте через відсутність територіальної концентрації вони не мають власних муніципальних адміністративних зон. Як зазначає Я. Матрас, такий нетериторіальний статус накладає на шведську владу особливі зобов’язання за Європейською хартією, вимагаючи впровадження загальнонаціональних програм замість локальних ініціатив [Matras, 2002; European Charter, 1992].

Одним із найбільш складних аспектів побутування романі чіб є її надзвичайна діалектна розмаїтість, що відображає різні хвилі міграції протягом останніх п’ятисот років. У Швеції представлено понад десять діалектів, серед яких найпоширенішими є Арлі (*Arli*), Ловарі (*Lovari*), Келдераш (*Kelderash*), Кале (*Kale*), а також діалекти шведських ромів-мандрівників (Ресандеромані), які за століття проживання в країні адаптували свою мову під шведську граматику. М. Парквалль вказує, що така диференціація робить створення єдиної літературної норми майже неможливим завданням [Parkvall, 2009]. Більше того, за даними Інституту мови та фольклору (*Isof*), спроби уніфікації часто викликають спротив у громадах, які вбачають у цьому загрозу своїй локальній ідентичності. Це створює ситуацію, за якої вкрай важко готувати педагогічні кадри та видавати універсальні підручники, оскільки навчальні матеріали для одного діалекту часто є незрозумілими для носіїв іншого [Isof, 2022].

Соціолінгвістичні дослідження Е. Бейвут та К. Фрауруд свідчать про те, що в сучасному урбаністичному середовищі, зокрема у великих містах як Стокгольм, Гетеборг та Мальме, мова набуває нових функцій. Молоді носії часто використовують романі чіб як «секретний код» або маркер ідентичності за принципом «свій-чужий». Вкраплення у шведську мову сталих виразів, наприклад, «Dikha, raklo!» *(«Дивись, хлопче!»)* або засадничих настанов на кшталт «Na bister kon san» *(«Не забувай, хто ти є»)*, допомагають молоді зберігати зв'язок із корінням. Історично романі чіб залишалася переважно усною мовою через тривалу маргіналізацію ромів у межах ідеології «одна мова для всіх», яка таврувала її як «мову аутсайдерів» [Wingstedt, 1998; Bijvoet & Fraurud, 2012].

Сучасна ситуація трансформується завдяки цифровізації та медійній видимості. Використання онлайн-словників *Lexin* дозволяє носіям зберігати лексичний фонд різних діалектів незалежно від місця проживання [Lexin]. Роль державних медіа, таких як *Sveriges Radio* та *SVT*, є важливою для легітимізації мови в публічному просторі. Зокрема, боротьба ромської спільноти за власні права та мовну видимість візуалізована в документальному фільмі «Тайкон» (*Taikon*) та серії проєктів на платформі *SVT Play*, де ромська мова представлена як живий інструмент комунікації. Попри ці позитивні тенденції, звіти Ради Європи вказують на брак системності в освітній сфері: право на вивчення рідної мови часто не реалізується через дефіцит кваліфікованих учителів [Council of Europe, 2020]. Тим не менш, динамічний розвиток мови, що фіксується у спеціалізованих виданнях, свідчить про її адаптивність до викликів сучасного світу [Språktidningen]. Успіх ревіталізації романі чіб безпосередньо залежить від готовності держави перейти від формального визнання діалектів до реального фінансування культурно-освітніх програм.

2.4. Їдиш у Швеції: роль історичної спадщини та єврейської громади у збереженні мови.

Як і ромська мова, їдиш має статус нетериторіальної мови меншини, що ставить її у специфічне становище через відсутність чітко визначених «адміністративних зон». Загальна кількість євреїв у Швеції становить від 20 000 до 25 000 осіб, проте кількість тих, хто володіє їдишем або активно його використовує, оцінюється у 3 000–4 000 осіб. За визначенням М. Парквалля, державна підтримка в такому разі фокусується на зміцненні внутрішньогромадських зв'язків та популяризації мови як важливого елемента загальношведського багатомов'я [Parkvall, 2009; Eklund, 2019].

Історія їдишу в Швеції складається з кількох міграційних хвиль, що визначили сучасну географію носіїв. Перші громади з'явилися наприкінці XVIII століття, проте масове поширення мови відбулося на межі XIX–XX столісь з прибуттям вихідців зі Східної Європи. Найбільш вирішальним став період після Другої світової війни, коли країна прийняла тисячі осіб, які вижили у Голокості. Це принесло нову, надзвичайно живу хвилю мови у найбільші урбаністичні центри — Стокгольм, Гетеборг та Мальме [Gurova, 2010]. У цьому контексті гасло «Mir zaynen do!» *(«Ми тут!»)*, що походить із гімну єврейських партизанів, стало для шведських євреїв символом стійкості та неперервності традиції навіть після катастрофічних історичних подій.

З часом, через природну інтеграцію та процеси «шведизації», їдиш перестав бути мовою повсякденного побуту, трансформувавшись у «мову культурної спадщини». Офіційне визнання мовою меншини у 2000 році та закріплення цього статусу законами 2009 року дали поштовх до процесу, який М. Еклунд називає «ревіталізацією через культуру» [Spetz, 2014; Lag, 2009:724; Eklund, 2019]. Для нових поколінь шведських євреїв їдиш стає інструментом інтелектуальної та художньої ідентифікації. Специфіку становища цієї мови в Швеції — як мови, що не має власної державної армії чи флоту для захисту — ідеально описує відомий афоризм лінгвіста Макса Вайнрайха, який часто фігурує в академічних дискусіях: «A shprakh iz a diyalekt mit an armey un flot» *(«Мова — це діалект, у якого є армія та флот»)*.

Велику роль у збереженні вітальності мови відіграє Шведська федерація їдишу та Державна рада з питань культури, яка активно підтримує видання дитячої літератури та перекладів світової класики [Kulturrådet, 2022]. Академічна сфера, зокрема Лундський університет, забезпечує наукову базу для вивчення їдишу, тоді як цифровізація через онлайн-словники *Lexin* та архіви Інституту мови та фольклору (*Isof*) адаптує мову до вимог цифрового суспільства [Isof, 2022; Lexin; Språktidningen]. Медійна присутність забезпечується державними ресурсами, такими як *Sveriges Radio* та *SVT* (зокрема програма *«Shtetl»*), що легітимізує статус їдишу в очах усього суспільства [Sveriges Television]. Модель збереження їдишу в Швеції доводить, що навіть за відсутності територіальної бази мова може успішно функціонувати завдяки синергії громадських ініціатив, академічної науки та гнучкої державної політики.

Висновки до другого розділу

Мовна картина сучасної Швеції вбачається складною багатовимірною мозаїкою, де кожна з п’яти офіційних мов має унікальний вектор збереження та ревіталізації. Встановлено, що такий результат зумовлений не лише історичними обставинами, а й системною діяльністю державних інституцій, зокрема Інституту мови та фольклору (*Isof*). Проведений аналіз доводить, що наявність ідентичної законодавчої бази дає відмінні результати на практиці, оскільки життєздатність мови прямо корелює з територіальною прив'язкою носіїв, їхньою чисельністю та рівнем соціальної інтеграції.

Доведено, що для територіальних мов — саамської та меянкелі — критичним фактором залишається їхній зв’язок із ландшафтом та статус адміністративних територій у північних регіонах. Історія фінської мови та меянкелі наочно ілюструє трансформацію єдиного мовного простору під впливом державних кордонів: через події 1809 року одна гілка сформувала найчисленнішу урбаністичну меншину (від 450 до 600 тисяч осіб), зосереджену в таких центрах, як Стокгольм, Гетеборг та Вестерос, а інша стала маркером

унікальної локальної ідентичності долини Турнедален із чисельністю від 30 до 70 тисяч носіїв.

Статус саамських мов як спадщини корінного народу потребує найбільш комплексного підходу, що враховує розпорошеність активних носіїв (кількість яких оцінюється у 6–9 тисяч осіб) уздовж усього шведського Півночі від Кіруни до Йоккмокка. Визнано, що успіх ревіталізації в Сапмі залежить не лише від політичної волі Саамського парламенту, а й від подолання колективної «мовної травми», спричиненої тривалою політикою «шведизації».

На основі дослідження досвіду нетериторіальних мов зроблено висновок, що їхнє функціонування тримається на внутрішній стійкості громад у великих центрах, зокрема Стокгольмі та Мальме. Попри діалектну роздробленість ромської мови, носіями якої є від 50 до 100 тисяч осіб, та перехід їдишу (із чисельністю близько 3–4 тисяч носіїв) у статус «мови інтелектуальної спадщини», розвиток ресурсів на кшталт *Lexin* дозволяє компенсувати відсутність територіальної бази.

Важливим підсумком є те, що ефективна ревіталізація неможлива без нівелювання феномену «мовного сорому» (*språkskam*). Аналіз свідчить, що інтеграція мов меншин у масову культуру та суспільні медіа виступає ключовим чинником підвищення їхнього престижу серед молоді. Отже, шведська політика «позитивної дискримінації» створює умови, за яких мови меншин функціонують як живі інструменти комунікації. Встановлено, що перебування в постійному контакті з домінантною шведською мовою спричиняє активні процеси лексичного запозичення, що збагачують загальнонаціональний словник. Означений лінгвістичний взаємовплив становить предмет подальшого аналізу в наступному розділі роботи.

РОЗДІЛ 3. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МІНОРИТАРНИХ МОВ У КУЛЬТУРІ ТА МЕДІА

3.1. Літературний канон та видавнича справа: стратегії підтримки та ревіталізації

Сучасна література мовами меншин у Швеції — це не просто творчість, а результат продуманої державної стратегії. Головна мета тут — перетворити ці мови з суто «домашніх» на мови високої культури. Велику роль у цьому відіграє Державна рада з питань культури (*Kulturrådet*). У своєму звіті «Litteraturens ställning» *(Стан літератури)* вона зазначає, що щороку виділяє гранти на видання нових книг та перекладів [Kulturrådet, 2022]. Це дозволяє маленьким спеціалізованим видавництвам, як-от *Barents förlag* або *Lumio*, не боятися фінансових ризиків. Особливо важливо, що багато уваги приділяють дитячій літературі, адже саме так створюється мовне середовище для нових поколінь.

У саамській літературі справжнім проривом стала творчість Нільса-Аслака Валкеапяя (*Nils-Aslak Valkeapää*). Його фундаментальна збірка «Beaivi, áhčážan» (*Сонце, мій батько)* отримала престижну премію Північної ради [Valkeapää, 1988]. У цій роботі поезія ідеально поєднується з традиційним йойком та образами природи, підкреслюючи глибинний зв'язок народу з арктичною землею. Сьогодні цю справу продовжує Елін Анна Лабба (*Elin Anna Labba*). Її документальний роман «Herrarna satte oss hit» *(Пани відправили нас сюди)* про трагедію примусового переселення став справжньою подією і отримав премію Августа Стріндберга [Labba, 2020]. Такі твори дуже важливі для молоді, бо вони перетворюють рідну мову на символ ідентичності та інтелектуального спротиву.

Для мови меянкелі знаковим став роман Мікаеля Ніємі (*Mikael Niemi*) «Populärmusik från Vittula» *(Популярна музика з Віттули)* [Niemi, 2000]. Автор дуже влучно описав відчуття людей, які жили в «мовному глухому куті», де їхня говірка вважалася чимось другосортним порівняно зі шведською. Водночас Бенгт Пох’янен (*Bengt Pohjanen*) у своїх романах, зокрема у «Lyykeri» *(Люкері)*,

першим почав використовувати меянкелі як повноцінну літературну мову, доводячи її здатність обслуговувати навіть найскладніші філософські теми [Pohjanen, 1985]. Цей розвиток триває: нещодавній вихід першого фільму мовою меянкелі у 2025 році став логічним продовженням цього літературного прориву [8 Sidor, 2025].

Важливо підкреслити, що концепція «мовного сорому» (*språkskam*) є наріжним каменем для розуміння соціолінгвістичної ситуації в Сапмі та долині Турнедален. Проте сучасна шведська література демонструє потужний рух у зворотний бік — до «мовної гордості». У творах Мікаеля Ніємі автор майстерно трансформує лексичні маркери, які раніше вважалися «сільськими» або «непрестижними», на елементи високої художньої експресії. Використання специфічних термінів меянкелі в шведськомовному тексті перестає бути ознакою неосвіченості, натомість стає засобом деколонізації свідомості. Таким чином, література виступає терапевтичним інструментом, що допомагає носіям мов меншин подолати історичну травму, легітимізуючи їхню рідну говірку в загальнонаціональному культурному каноні [Niemi, 2000].

Фінська література Швеції (*Sverigefinska*) часто фокусується на «мовній травмі» та досвіді мігрантів. Наприклад, Сусанна Алакоскі (*Susanna Alakoski*) у романі «Svinalängorna» *(Свинарник)* показала життя фінських робітників у шведському суспільстві, де втрата рідної мови стає символом соціальної беззахисності [Alakoski, 2006]. Це продовжує традицію Антті Туурі (*Antti Tuuri*), який досліджував долі мігрантів. Для цієї громади книги стали способом зберегти колективну пам'ять про свій непростий шлях адаптації.

Для нетериторіальних мов, як-от романі чіб та їдиш, видання книг виконує функцію «віртуальної території». Багір Квік (*Bagir Kwiek*) у своїх дитячих книжках робить різні діалекти романі частиною друкованого канону, що допомагає об’єднати розпорошену спільноту [Isof, 2022]. Схожу роль відіграє Саломон Шульман (*Salomon Schulman*), чия праця «Jiddischland» *(Їдишленд)* забезпечує інтелектуальну присутність їдишу в сучасному світі [Språktidningen]. Завдяки підтримці інституцій та цифровим ресурсам на кшталт

Lexin, ця література перестає бути закритою і стає частиною загальноєвропейської спадщини [Lexin].

Окремий інтерес у контексті ревіталізації викликає функціонування запозичень із мов меншин у сучасному шведському молодіжному сленгу (так званому *förortsslang*). Встановлено, що лінгвістична дифузія в цьому середовищі виходить за межі простого позначення побутових предметів, перетворюючись на маркер соціальної ідентичності. Наприклад, із мови романі чіб до широкого вжитку увійшли слова *tjej* (дівчина), *lattjo* (веселий, дивний) та *mula* (бити), які сьогодні сприймаються як невід'ємна частина неформального шведського дискурсу [Bijvoet & Fraurud, 2012].

Аналіз сучасних цифрових платформ (TikTok, Instagram) свідчить, що молодь використовує ці лексеми для створення культурної дистанції від «стандартної» шведської мови (*rikssvenska*). Це підтверджується дослідженнями корпусів текстів, де запозичення з фінської *(наприклад, känni — стан сп'яніння)* або романі *(наприклад, chavo — хлопець)* стають інструментами побудови солідарності всередині мультикультурних міських спільнот.

3.2. Медіа-ландшафт: діяльність мовника SVT/UR та роль радіо у підтримці мовної ідентичності

Сучасні медіа у Швеції стали ключовим майданчиком для того, щоб мови меншин нарешті вийшли з вузького сімейного кола у великий публічний простір. Головну роль у цьому процесі відіграють суспільні мовники: телебачення SVT [Sveriges Television], освітня компанія UR та радіо Sveriges Radio [Sveriges Radio, 2023]. Держава ставить перед ними чітке завдання — не просто забезпечувати ефірний час, а створювати високоякісний контент. Технічний та змістовний рівень програм мовами меншин має бути таким самим високим, як і у шведськомовного продукту.

Фундаментальним інструментом залишаються щоденні інформаційні випуски, як-от саамська програма «Ođđasat» чи фінська «Uutiset». Вони виконують важливу соціолінгвістичну функцію: розширюють лексикон та

створюють сучасну професійну термінологію, доводячи, що цими мовами можна обговорювати складні політичні чи економічні процеси, а не лише побутові теми [Hyltenstam & Österberg, 2010; Sveriges Television]. Водночас платформа UR працює з дитячою та юнацькою аудиторією. Залучення мов у формат інтерактивних та ігрових програм є критично важливим кроком для зупинення «мовного зсуву» — проблеми втрати мови між поколіннями, яку детально досліджували К. Гюльтенстам [Hyltenstam, 1999] та Л. Гусс [Huss, 1999].

Справжнім проривом у ревіталізації стало використання розважальних телевізійних форматів, які інтегрують мови меншин у сучасну попкультуру. Потужним символом ревіталізації саамської мови став *Sámi Grand Prix* — щорічний пісенний конкурс, який за форматом та масштабом часто називають саамським *Melodifestivalen*. Проте, на відміну від загальнонаціонального шведського відбору, що орієнтований передусім на пошук комерційно успішного хіта для міжнародної сцени, *Sámi Grand Prix* має виражену транскордонну та соціолінгвістичну спрямованість. Транслюючись у співпраці *SVT Sápmi* та норвезького мовника *NRK*, конкурс охоплює весь регіон Сапмі та висуває обов'язкову вимогу щодо використання виключно саамських мов. Завдяки поділу на категорії традиційного йойку (*joik*) та сучасної пісні, проєкт не лише зберігає автентичну спадщину, а й демонструє молоді, що саамська може бути мовою сучасних хітів. Це підвищує престиж культури в очах усього скандинавського суспільства, перетворюючи розважальний формат на дієвий інструмент мовної ревіталізації.

Окрім музичних шоу, шведське телебачення активно адаптує мови меншин до популярних жанрів реаліті-шоу та лайфстайлу. Це допомагає зруйнувати стереотип, ніби ці мови підходять виключно для фольклору. Наприклад, неабиякий резонанс викликав реаліті-серіал мовою меянкелі «Singel i Tornedalen» *(«Одинаки в Турнедалені»)*. Проєкт досліджує тему пошуку кохання в малонаселеному прикордонному регіоні, де молодь іронізує щодо специфіки використання додатків для знайомств. Такий формат виводить

меянкелі у сферу сучасних стосунків, молодіжного сленгу та повсякденного гумору [SVT Play, 2023].

Не менш інноваційним є підхід до репрезентації ромської культури. Замість традиційних сюжетів про соціальні проблеми, SVT презентував документальний фешн-серіал «Sno inte min kjol» *(«Не кради мою спідницю»)*. У ньому шведсько-ромська дизайнерка досліджує межі між натхненням та культурною апропріацією у світовій індустрії моди, роблячи романі чіб голосом сучасного мистецтва та стилю [SVT Play, 2024]. Для підтримки їдишу створюються документальні та сторітелінг-проєкти на кшталт «Din och min historia» *(«Твоя і моя історія»),* які допомагають новим поколінням досліджувати власне коріння через розповіді про пошук ідентичності.

Важливим каталізатором змін став і великий кінематограф. Фільм А. Кернелл «Саамська кров» (*Sameblood*) масово розкрив трагедію «кочових шкіл» та феномен «мовного сорому» [Kernell, 2016; Josephson, 2018]. А вихід у 2025 році стрічки «Лист до моєї матері» (*Brev till min mor*) — першої повнометражної художньої картини мовою меянкелі — остаточно закріпив за нею статус мови високого мистецтва [8 Sidor, 2025].

Паралельно радіомовлення через канали *SR Sisuradio* та *SR Sápmi* створює природне звукове середовище, де випуски новин органічно чергуються із саамським репом чи фінським роком [Sveriges Radio, 2023]. А цифрові ініціативи, такі як *Digisámi*, надають інструментарій для створення власного контенту, адаптуючи мови до реалій соціальних мереж [Digisámi].

Попри ці успіхи, звіти Ради Європи регулярно нагадують про дефіцит дитячого розважального контенту мовами романі чіб та їдиш [Council of Europe, 2020]. Враховуючи територіальну розпорошеність цих громад, державі необхідно посилювати інвестиції в цифрові формати. Підсумовуючи, можна стверджувати: шведська медійна стратегія доводить, що дієвий шлях до порятунку вразливих мов — це їхня повна інтеграція у щоденний розважальний простір. Лише перетворившись із музейних об'єктів на мову телевізійних шоу,

музичних хітів та соцмереж, мови меншин здатні остаточно позбутися тавра «другорядності».

3.3. Цифрова ревіталізація: мобільні застосунки, соцмережі та онлайн-платформи як інструмент виживання мов

Цифрова епоха повністю змінила правила гри для мов національних меншин у Швеції. Сьогодні інтернет — це не просто зручність, а критично важливе середовище для їхнього відродження. Оскільки носії часто живуть далеко один від одного, онлайн-платформи та мобільні технології стали таким собі «цифровим прихистком». Це дозволяє мовам не просто виживати, а й бути в центрі сучасного спілкування, а не десь на периферії [Parkvall, 2009].

Ключ до успіху тут — спеціальні застосунки та інтерактивні словники, які роблять навчання доступним. Величезну роботу виконує Інститут мови та фольклору (*Isof*) [Isof, 2022], підтримуючи ресурси на кшталт *Lexin* для фінської, ромської, саамських мов та їдишу. Але з'являються і крутіші нішеві проєкти для молоді: платформа «Digisámi» для саамів або ігрові тренажери для меянкелі. Як зазначає Г. Оутакоскі, «цифрова грамотність» зараз є невід'ємною частиною знання мови, бо саме в гаджетах молодь виражає свою ідентичність [Outakoski, 2015].

TikTok, Instagram та YouTube взагалі стали каталізаторами престижу. Блогери, які знімають відео саамською чи ромською мовою, ламають стереотипи про те, що ці мови — «архаїчне минуле». Короткі відео та челенджі створюють ефект «лінгвістичної моди», де знання рідної мови — це унікальний культурний капітал [Hyltenstam, 1999; Göteborgs Stad, 2022]. Для того ж їдишу, який не має своєї території, цифрові спільноти стали справжньою «віртуальною батьківщиною», де люди спілкуються незалежно від кордонів [Eklund, 2019; Språktidningen].

Окремої уваги заслуговує інтеграція в сервіси перекладу та розробка голосових помічників. Шведський уряд та Саамський парламент (*Sametinget*) активно вкладають у це кошти, що прописано у «Саамській мовній стратегії

2021–2030» [Sametinget, 2021]. Фактично, якщо мови немає в мережі, їй загрожує «цифрова смерть». Л. Сальо підкреслює: присутність мови в технологіях — це головний показник її життєздатності в епоху глобальної англізації [Salö, 2016].

Дистанційне навчання в межах програми «Рідна мова» (*Modersmål*) дозволяє учням навіть із найвіддаленіших регіонів отримувати якісну освіту [Skollag, 2010:800]. Хоча, як кажуть у звітах Ради Європи [Council of Europe, 2020] та інших дослідженнях [SOU 2017:60], проблем вистачає — наприклад, досі бракує спеціалізованого софту для рідкісних діалектів.

Цифрова ревіталізація вже давно перестала бути просто приємним доповненням до навчання — сьогодні це фундаментальна умова виживання мов. Саме завдяки технологіям вдається не лише захистити культурне багатство Швеції, а й відкрити для мов меншин нові сфери життя, що дозволяє реально зупинити їхнє поступове зникнення [Huss, 1999].

3.4. Освітній аспект: право на навчання рідною мовою та реальний стан справ у школах (проблема нестачі вчителів)

Освіта — це фундамент всієї мовної політики Швеції. Саме через школу мова передається новим поколінням, і там же у дітей формується так звана «мовна впевненість». Згідно із Законом про школу (*Skollag 2010:800*) [Skollag, 2010:800], кожна дитина, яка належить до національної меншини, має законне право вивчати рідну мову (*Modersmålsundervisning*). Разом із Законом про національні меншини [Lag, 2009:724] це створює солідну систему захисту прав дитини.

Наприклад, у Гетеборзі, який входить до зони підтримки фінської мови, це право вважається безумовним. Муніципалітет зобов’язаний організувати уроки, навіть якщо в групі лише один учень, і неважливо, чи розмовляють цією мовою вдома [Göteborgs Stad, 2022]. Для фінської, саамської та меянкелі правила ще суворіші: згідно з державними звітами (*SOU 2020:27*) [SOU 2020:27], дитині не обов'язково вже знати мову, щоб почати її вчити. Це

перетворює школу на майданчик, де мову можна вивчити з нуля, що, на думку К. Гюльтенстама та Р. Естерберга, є критично важливим для порятунку мов, що зникають [Hyltenstam & Österberg, 2010].

Проте на практиці все не так ідеально. Головна проблема, яка гальмує весь процес, — це катастрофічна нестача вчителів. Дані *Skolverket* показують, що багато педагогів не мають ліцензій або вже збираються на пенсію. Мікаель Свонні у своїх працях про саамську освіту зазначає: без нормальної підготовки кадрів право на навчання залишається лише формальністю [Svonni, 2008]. Державний звіт [SOU 2017:60] підтверджує, що муніципалітети часто змушені відмовляти дітям просто тому, що в регіоні фізично немає жодного фахівця.

Аналіз освітньої сфери виявляє критичну диспропорцію: попри зростання попиту на навчання мовами меншин, дефіцит кваліфікованих кадрів залишається основною перешкодою. За даними Національного агентства з питань освіти (*Skolverket*), лише близько 10–15% учнів, які мають право на вивчення рідної мови (*modersmål*), отримують повноцінну підтримку через брак ліцензованих учителів. Для вирішення цієї проблеми шведський уряд ініціював програму *«Ulf-avtalet»,* що стимулює наукові дослідження в галузі методики викладання мов меншин, а також спеціальні курси перекваліфікації в Університеті Умео та Уппсальському університеті. Крім того, впровадження моделі «дистанційного вчителя» для віддалених північних регіонів дозволяє частково компенсувати брак кадрів на місцях, інтегруючи цифрові інструменти в традиційну класну систему.

Щоб якось розв'язати цю проблему, у Швеції активно впроваджують дистанційне навчання (*fjärrundervisning*). Це дозволяє одному вчителю проводити уроки для дітей із різних міст через інтернет. Такий формат особливо рятує носіїв їдишу чи романі чіб, яких важко зібрати в одному класі [Isof, 2022]. Щоправда, Л. Гусс критикує такий підхід, бо для справжнього відродження мови потрібен живий контакт, а не просто екран монітора [Huss, 1999].

В адміністративних зонах підтримки намагаються йти далі й створювати цілі групи у дитячих садках. У тому ж Гетеборзі фінську мову намагаються

вплітати у повсякденні ігри та виховання, щоб вона була природною частиною життя, а не просто уроком за розкладом [Göteborgs Stad, 2022]. Але «кадровий голод» перетворює цю гарну ідею на складну задачу для чиновників.

Майбутнє мов у Швеції зараз визначають не стільки нові закони, скільки самі люди. Як зазначає Л. Гусс, «успіх ревіталізації напряму залежить від того, чи є всередині самих громад професійні еліти» [Huss, 1999]. Саме тому важливо зосередитися на підготовці нового покоління вчителів-носіїв.

Висновки до третього розділу

Підсумовуючи результати аналізу, можна стверджувати, що шведська модель підтримки мов меншин базується на ефективному поєднанні державного фінансування, стратегічної роботи суспільних мовників та ініціатив самої громади в цифровому просторі. Дослідження підтверджує, що в сучасних умовах виживання вразливих мов залежить не лише від юридичних гарантій, а й від їхньої видимості в культурному та медійному ландшафті країни.

Література відіграла в цьому процесі фундаментальну роль. Завдяки цільовим грантам Державної ради з питань культури (*Kulturrådet*), малі видавництва, зокрема *Barents förlag*, забезпечили вихід якісних видань мовами меншин, що сприяло їхньому виходу за межі вузького побутового вжитку. Твори Нільса-Аслака Валкеапяя та Мікаеля Ніємі не лише легітимізували ці мови як інструмент високого мистецтва, а й ініціювали суспільну дискусію щодо історичної відповідальності держави. Сучасні тексти, зокрема праці Елін Анни Лабби, стали важливим інструментом подолання наслідків асиміляції та повернення голосу тим спільнотам, що десятиліттями перебували в стані «вимушеного мовчання».

Діяльність медіа-гігантів *SVT*, *UR* та *Sveriges Radio* забезпечує «нормалізацію» мов меншин у публічному просторі. Щоденне мовлення інформаційних програм, таких як *«Ođđasat»* чи *«Uutiset»*, сприяє формуванню професійної термінології та руйнує стереотипи про «застарілість» цих мов.

Проте справжній прорив у ревіталізації пов'язаний з інтеграцією мов меншин у розважальні формати та сучасну попкультуру.

Особливу роль у підвищенні престижу мов серед молоді відіграють проєкти на кшталт Sámi Grand Prix, що трансформують традиційну культуру (зокрема йойк) у формат сучасного вокального конкурсу. Крім того, адаптація мов до жанрів реаліті-шоу (наприклад, «Singel i Tornedalen» мовою меянкелі) та лайфстайл-проєктів (фешн-серіал «Sno inte min kjol» мовою романі чіб) дозволяє мовам меншин позбутися тавра «музейних об'єктів». Такі медіапродукти роблять ці мови частиною щоденного життя, стосунків та моди, що є критично важливим для подолання «мовного сорому».

Цифрова ревіталізація створила умови для формування «цифрового прихистку» носіїв, що особливо важливо для територіально розпорошених громад їдишу та романі чіб. Використання ресурсів Інституту мови та фольклору (*Isof*), системи *Lexin* та платформ на кшталт *Digisámi* дозволяє молоді не лише вивчати мову, а й створювати власний актуальний контент у соціальних мережах, інтегруючи рідну мову в сучасний цифровий стиль життя.

Водночас фундаментом успішної мовної політики залишається сфера освіти, яка наразі стикається з найбільш гострими викликами. Попри законодавчі гарантії права на вивчення рідної мови, практична реалізація цього права гальмується гострою нестачею вчителів, що зафіксовано у державних звітах SOU 2017:60 та SOU 2020:27. Успіх ревіталізації залежить не лише від медійної присутності, а й від спроможності держави стимулювати молодих носіїв до професійної діяльності в освітній галузі. Справжній розворот процесу зникнення мов можливий лише за умови синергії між законодавчим захистом, сучасними медіаформатами та ефективною системою підготовки педагогічних кадрів.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження стверджується, що сучасна Швеція становить унікальний приклад живого мовного симбіозу. П’ять офіційних мов меншин функціонують не як історичні артефакти, а як реальне джерело постійного збагачення загальнонаціонального лінгвістичного простору. Аналізом соціокультурного контексту засвідчено, що століття спільного проживання різних народів призвели до глибокого переплетення мовних кодів, якими сьогодні визначається ідентичність країни. Наголошується, що період примусової асиміляції та «шведизації» був спробою штучного розриву природних зв’язків у лінгвістичній екосистемі, результатом чого стала тривала «мовна травма». Сучасна стратегія «мовної екології» Швеції розглядається як логічна відповідь на ці історичні помилки, спрямована на відновлення вітальності вразливих мов.

У результаті вивчення специфіки кожної з мов меншин доведено диференційований, проте однаково значущий характер їхнього впливу на шведську мову. Ромській мові відведено ключову роль у формуванні міського сленгу (слова *tjej, jycke, haja*), її інтегровано у щоденну комунікацію на рівні підсвідомості. Фінську мову та меянкелі визначено фундаментом побутової лексики (наприклад, базове запозичення *pojke*), чим підтверджено неподільність шведсько-фінського культурного поля. Саамськими мовами надано шведській мові особливого «арктичного коду» через заповнення лексичних лакун у назвах природних явищ Півночі. Це зумовило формування специфічної «північної ідентичності» держави, заснованої на повазі до прав корінного народу.

Вирішальним висновком роботи є твердження, що успіх ревіталізації сьогодні залежить не стільки від юридичних актів, скільки від актуальності мови в медіапросторі та цифровому середовищі. Трансформацію «мовного сорому» (*språkskam*) у «мовний капітал» визнано можливою завдяки появі високоякісного культурного продукту — від бестселерів М. Ніємі до масштабних медійних проєктів на кшталт *Sámi Grand Prix*. Цим доведено, що

мова меншини стає престижною лише за умови її перетворення на інструмент сучасної інтелектуальної та художньої конкуренції.

Для цього процесу характерні глибокі паралелі з сучасним українським досвідом, де відбувається фундаментальний зсув у сприйнятті мови. Подібно до Швеції, в Україні долаються наслідки нав'язаного імперськими стереотипами «мовного сорому», у межах якого рідна мова штучно маргіналізувалася. У сучасному українському контексті мова перетворюється не лише на культурний капітал, а й на критично важливий маркер безпеки та ідентифікації. Якщо у Швеції ревіталізація розглядається як акт демократичної зрілості, то в Україні — це форма екзистенційного спротиву. Використання мови як інструменту деколонізації в українському медіапросторі та мистецтві визнано суголосним шведським практикам повернення голосу саамській та ромській спільнотам.

Окрему увагу приділено паралелі у статусі корінних народів. Досвід Швеції у підтримці саамської мови як основи ідентичності народу, що не має іншої державної батьківщини, визначено як безцінний для України в контексті захисту кримськотатарської мови. Обома країнами продемонстровано, що цифровізація стає «цифровим прихистком»: платформами на кшталт *Lexin* чи *Digisámi* виконуються ті ж функції, що й українськими освітніми застосунками та цифровими бібліотеками — забезпечується актуальність мови для молоді та долається географічна розпорошеність громад.

У підсумку результатами дослідження підкреслюється, що майбутнє лінгвістичного розмаїття Швеції — а за аналогією і сталий розвиток мовного простору України — залежить від створення нового «педагогічного капіталу» та подолання кадрового голоду в освіті. Ефективність шведської мовної політики доведено лише за умови сприйняття мов меншин не як «чужорідних елементів», а як невід'ємної частини внутрішньої структури шведської свідомості. Визнання мовного розмаїття національним скарбом розглядається як ознака інтелектуальної зрілості нації. Для України цей досвід визначено як критично важливий дороговказ у процесі деколонізації та розбудови культурного суверенітету. Наочно продемонстровано, що справжня мовна стійкість

будується не лише на законодавчих актах, а й на створенні престижного, живого та сучасного культурного продукту, здатного конкурувати в глобальному світі. В українських реаліях, де мову визнано екзистенційним щитом і маркером безпеки, шведська модель «мовної екології» пропонує шлях гармонійного поєднання зміцнення позицій державної мови з одночасним захистом вразливих мов корінних народів. Досвід Швеції дає змогу дійти висновку, що мова є не просто засобом комунікації, а потужним інструментом для подолання історичних травм, згуртування суспільства навколо спільних ідеалів та справжнього культурного відродження, яке становить фундамент національної ідентичності та європейського майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин : Міжнародний документ від 05.11.1992. Офіційний вісник України. 2006. № 50. С. 98.
2. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
3. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики. Київ : Видавничий дім Києво-Могилянська академія, 2010. 243 с.
4. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
5. Словник української мови: в 20 т. / НАН України, Укр. мовно-інформ. фонд. Київ: Наукова думка, 2010–2023.
6. Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
7. 8 Sidor. (2025, May). Första filmen på meänkieli. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://8sidor.se/kultur/2025/05/forsta-filmen-pa-meankieli/
8. Alakoski, S. (2006). Svinalängorna. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
9. Bijvoet, E., & Fraurud, K. (2012). Studying contemporary variation in multilingual Stockholm.
10. Boyd, S. (1985). Language Survival: A Study of Language Contact, Language Shift and Language Retention.
11. Council of Europe (2020). Sixth Report of the Committee of Experts on Sweden.
12. Dahl, Ö. & Edlund, L.-E. (2010). Sveriges språk.
13. Digisámi. Digital plattform för samiska språk och kultur. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://digisami.in/
14. Eira, E. M. (2024). Stöld [Netflix].
15. Eklund, M. (2019). The Revitalization of Yiddish in Sweden.

16. European Charter for Regional or Minority Languages (1992).
17. Framework Convention for the Protection of National Minorities.
18. Göteborgs Stad. (2022). Barns rättigheter på finska: Folder om nationella minoriteter.
19. Gurova, N. (2010). Yiddish in Sweden: Past, Present and Future.
20. Gynne, A. (2019). Languaging and Identity in 21st Century Sweden.
21. Hult, F. M. (2004). Planning for multilingualism and minority languages in Sweden.
22. Huss, L. (1999). Reversing Language Shift in the Far North: Linguistic Revitalization in Northern Scandinavia and Finland. Uppsala : Acta Universitatis Upsaliensis. 356 p.
23. Hyltenstam, K. (Red.). (1999). Sveriges sju inhemska språk: ett minoritetsspråksperspektiv. Lund : Studentlitteratur. 366 p.
24. Hyltenstam, K., & Milani, T. M. (2012). Flerspråkighet, identitet och lärande.
25. Hyltenstam, K., & Österberg, R. (2010). Svenska som andraspråk.
26. Isof (2022). Nationella minoritetsspråk – en översikt.
27. Josephson, O. (2018). Språkpolitik.
28. Kernell, A. (Regissör). (2016). Sameblod [Spelfilm]. Nordisk Film.
29. Kulturrådet (2022). Litteraturens ställning: Rapport om utgivning och stöd.
30. Labba, E. A. (2020). Herrarna satte oss hit: Om tvångsförflyttningarna i Sverige.
31. Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.
32. Lainio, J. (2011). The Finnish Language in Sweden.
33. Lexin. Online-lexikon för minoritetsspråk och svenska. Institutet för språk och folkminnen (Isof).
34. Länsstyrelsen i Stockholm. Uppföljning av minoritetspolitiken.
35. Matras, Y. (2002). Romani: A Linguistic Introduction.
36. Minoritet.se. Nationella minoriteter och deras språk.
37. Niemi, M. (2000). Populärmusik från Vittula. Stockholm: Norstedts.
38. Outakoski, H. (2015). Multilingual literacy among young Sami.

39. Parkvall, M. (2009). Sveriges språk – i siffror.
40. Pietikäinen, S., & Kelly-Holmes, H. (2013). Multilingualism and the Periphery.
41. Pohjanen, B. (1985). Lyykeri: Meänkielinen romaani.
42. Salö, L. (2016). The Sociolinguistics of Academic Writing.
43. Sametinget (2021). Samisk språkstrategi 2021–2030.
44. Sammallahti, P. (1998). The Saami Languages: An Introduction.
45. Skollag (2010:800).
46. Skutnabb-Kangas, T., Phillipson, R. (Eds.). (1994). Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination. Berlin; New York : Mouton de Gruyter. 478 p.
47. SOU 2017:60. «Nästa steg för en stärkt minoritetspolitik».
48. SOU 2020:27. «Stärkt rätt till samisk undervisning».
49. Spetz, J. (2014). Language Policy and Language Rights in Sweden.
50. Språklag (2009:600).
51. Språktidningen. Articles on Yiddish and Romani in Sweden.
52. Statistiska centralbyrån (SCB). Befolkningsstatistik.
53. Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien (SO). (2021). Stockholm: Svenska Akademien. https://svenska.se/so/
54. Sveriges Radio (2023). Public service-redovisning.
55. Sveriges Television (SVT). SVT:s minoritetsspråksarbete.
56. Svonni, M. (2008). Sami language in education in Sweden.
57. SVT Play. (2023). Singel i Tornedalen [Reality-serie].
58. SVT Play. (2024). Sno inte min kjol [Dokumentärserie].
59. Umeå universitet. (2024). ULF – Utbildning, Lärande, Forskning: Verksamhetsplan för nationella minoritetsspråk.
60. UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger.
61. Valkeapää, N.-A. (1988). Beaivi, áhčážan. Kautokeino: DAT.
62. Wingstedt, M. (1998). Language Ideologies and Minority Language Policies in Sweden.
63. Winsa, B. (1991). Meänkieli och svenska i kontakt.

ДОДАТОК 1

Лексичні запозичення з мов національних меншин у сучасній шведській мові

Мова походження	**Шведське слово**	**Переклад / Значення у шведській мові**
Романі чіб	tjej	дівчина
	jycke	пес
	haja	розуміти
	lack	злий
	vischan	глушина
	lattjo	кумедний
	tjacka	купувати
	mula	терти снігом (дитячий сленг)

	pröjsa	платити (сленг)
	kirra	владнати, зробити, організувати
	bäng	дурний, п'яний
	tji	нічого, нуль
Фінська	pojke	хлопець
	sisu	незламність, внутрішня сила
	känga	черевик
	pulka	сани
	heja	вигук підтримки на стадіонах («Вперед!»)
	rappakalja	повна нісенітниця
	kola	померти (сленг)

	pjäxa	лижний черевик / масивне зимове взуття
	kiva	класно, чудово
Саамські мови	kåta	традиційне житло
	vaja	самиця оленя
	sarv	самець оленя
	jokk	гірська річка
	akkja	традиційні саамські сани (у формі човна)
	ripa	біла куріпка (популярний вид птахів на півночі)
	mudd	хутряний манжет на рукавах / вид рукавиці
Їдиш	meschigge	дивакуватий

	schlamassel	безлад
	koscher	правильний, законний
	gulasch	гуляш
	jiddra	сперечатися, створювати проблеми, базікати
	goja	нісенітниця
	sjabbig	неохайний, зношений, потертий

Меянкелі	kläppi	дитина, малюк
	rieska	традиційний м'який прісний хліб без дріжджів
	knapsu	нетиповий для традиційних чоловічих ролей
	kask	кава з додаванням міцного алкоголю

	pörte	невелика сільська хатинка
	sole mikhään	«дрібниця», «нема за що»